

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.34

СВІТОВИЙ ДОСВІД В ПРАКТИЦІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Богашко О.Л., к.е.н.

ПВНЗ «Європейський університет»

Уманська філія

Якість управління інноваційними процесами виступає визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Результативність такого управління має пряму залежність від ефективної організації системи інноваційного розвитку на макрорівні, тобто на рівні держави. В зв'язку з цим, у статті проаналізовано особливості сучасного функціонування інноваційної сфери в провідних країнах світу. Розглянуто зарубіжний досвід формування інноваційної моделі розвитку економіки. Досліджено практичні питання щодо організації функціонування національної інноваційної системи. Запропоновано заходи з вдосконалення національної інноваційної системи України.

Ключові слова: інноваційна діяльність, інноваційна політика, інноваційний розвиток, національна інноваційна система

WORLD EXPERIENCE IN PRACTICE OF THE FORMATION OF A NATIONAL INNOVATION SYSTEM OF UKRAINE

Bogashko O.L., PhD in Economics

European University

Umanskiy Filial

The quality of innovation processes management is a crucial factor of the competitiveness of national economies. The effectiveness of this management is directly dependent on the effective organization of innovation development at the macro level, i.e. the state level. In this regard, the article analyzes the features of a modern functioning innovation sector in the leading countries of the world. We consider the international experience of forming innovative model of economic development. Practical issues concerning the functioning of the national innovation system have been investigated. The measures for improving the national innovation system of Ukraine have been proposed.

Key words: innovation activity, innovation policy, innovation development, the national innovation system

Актуальність проблеми. Формування ефективної інноваційної системи потребує виявлення загальнонаціональних особливостей економіки держави, врахування досвіду інших країн, усвідомлення світових тенденцій розвитку. Реалізація даного завдання в змозі забезпечити піднесення економіки України за рахунок використання у господарській практиці результатів науково-технічної та інноваційної діяльності.

У провідних країнах світу, в першу чергу, США, Японії, ряді європейських держав, в даний час створені ефективно діючі національні інноваційні системи, які забезпечують їм безперервний інноваційний розвиток і високий рівень конкурентоспроможності економіки. Загально визнані суттєві переваги національної інноваційної системи Китаю.

В світі нагромаджений значний досвід щодо формування інноваційних моделей розвитку, вивчення якого може стати корисним для розробки національної інноваційної системи в Україні. А тому дослідження в окресленому напрямі є необхідними і актуальними.

Аналіз останніх наукових досліджень. Тематика розвитку економіки країни на інноваційній основі розкривається у великій кількості наукових праць. Теоретичному обґрунтуванню та практичній реалізації досліджуваних питань присвячено численні наукові розробки українських учених. Л. М. Матросова, О. В. Лященко розкривають сучасні проблеми інноваційного розвитку в контексті зростання конкурентоспроможності економіки України та пропонують заходи щодо їх усунення [4]. Н.В. Криворучко досліджує особливості інноваційного розвитку на прикладі іноземних держав [3]. В.А. Сьомик акцентує увагу на програмно цільових засадах інвестиційно-інноваційного процесу у відкритих економіках в умовах науково-технічного прогресу [5]. Але зважаючи на те, що проблема формування національної інноваційної системи з врахуванням світового досвіду є багатогранною, виникає потреба у систематичному її дослідженні, з метою напрацювання відповідних часу і обставинам практичних пропозицій.

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити особливості сучасного управління інноваційним розвитком за кордоном та на основі вивчення зарубіжного досвіду розробити рекомендації щодо формування власної національної інноваційної системи, яка б забезпечила активізацію інноваційної діяльності і підвищення конкурентоспроможності економіки України.

Викладення основного матеріалу дослідження. В умовах формування інноваційної моделі економіки України зростає значущість державного регулювання інноваційних процесів, спрямованих на створення засад

стабільного соціально-економічного розвитку. Інноваційна діяльність у сучасних умовах забезпечує високий рівень конкурентоздатності та виступає основою динамічного розвитку економічної системи. Саме тому наприкінці ХХ ст. у ряді країн почали формуватися інноваційні системи, що підтримувались державою та дозволили забезпечити підвищення інтенсивності розвитку їх економік за рахунок використання ефективних механізмів отримання, передачі та використання в господарській діяльності нових знань і технологій.

У зв'язку з цим зростають актуальність та вагомість як теоретичних, так і практичних досліджень закономірностей розвитку української національної інноваційної системи. Великого значення набуває опрацювання механізмів державного управління інноваційними процесами з метою забезпечення здатності інститутів суспільства реалізувати інноваційні пріоритети розвитку. Важливим при цьому є формування ефективних систем державного управління з використанням накопиченого світового досвіду щодо реалізації внутрішньої та зовнішньої інноваційної політики на засадах взаємодії адміністративних, наукових та бізнесових сфер діяльності. Вирішення проблеми розвитку національної інноваційної системи виступає однією із першочергових задач в умовах глобалізації.

Сучасне трактування національної інноваційної системи, згідно з думкою експертів організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), це – сукупність інститутів приватного та державного секторів, які індивідуально та в процесі взаємодії обумовлюють розвиток і розповсюдження новітніх технологій, створюють передумови для розробки й упровадження державної інноваційної політики. [1, с. 82]. Таким чином, інноваційна система – сукупність взаємопов'язаних інститутів організаційного і правового характерів, які сприяють виникненню нових наукових знань, розвитку і передачі прогресивних ехнологій, що обумовлюють рівень інноваційної конкурентоспроможності держави та, відповідно, приріст ВВП за рахунок виробництва і реалізації інноваційної продукції.

За специфікою організації інноваційної діяльності множина моделей інноваційних систем поділяється за множиною критеріїв: ступенем інтегрованості у світове господарство, особливостями регулювання інноваційної діяльності; ступенем інноваційного розвитку суб'єктів господарювання (швидкість розробки та впровадження інновацій, домінуючі моделі інноваційної діяльності), структурою інновацій за сферами з виявом домінуючих сфер їх впровадження, стратегічними пріоритетами, питомою вагою інновацій у ВВП тощо.

Національні моделі сприяння інноваційному процесу та інституційної структури науково-технічного прогресу характеризуються значною диверсифікацією та істотними взаємними відмінностями. Так, американська інноваційна система відрізняється особливо широкою автономією підприємництва та ґрунтовним опрацюванням авторських прав винахідників, власників патентів, ноу-хау тощо. Розгалужене патентне право США законодавчо закріплює права винахідників на відкриття, інтелектуальну власність, нерідко у формі достатньо жорсткої монополії автора на науково-технічну розробку чи технологічне рішення. За своїм економічним змістом така монополія нагадує «інноваційну ренту», оскільки передбачає платню за користування запатентованим винаходом.

Слід відзначити, що дане положення, яке досить позитивно позначається на активності наукової роботи в США, доповнюється таким важливим фактором економічного розвитку, як військово-промисловий комплекс. Ця особлива область, яка є сферою, в якій створюються військові технології, стимулюється шляхом вкладання державних коштів і містить найбільш значущі, з точки зору держави, технологічні пріоритети.

Причому інноваційне регулювання виходить з розуміння того, що як фундаментальні, так і прикладні результати наукової діяльності ВПК, а також численні побічні продукти військових інновацій стають важливим джерелом інновацій для цивільних секторів.

Нині стратегія розвитку НДДКР США пов'язана з розрахунками на новий науково-технічний прорив, який повинен забезпечити лідерство США в глобальній економіці XXI століття. Мова йде про перехід до нового технологічного укладу, де основною рушійною силою розвитку стануть екологія, «зелена» енергетика, охорона здоров'я, освіта, інформаційна сфера.

Відмінною рисою японської моделі є активне формування технологічних пріоритетів та конкретні технології. Це пов'язано як із традиційно меншим впливом ВПК на соціально-економічне життя, так і з високим авторитетом влади, дисциплінованістю господарських суб'єктів щодо виконання директив та рекомендацій з боку влади. Саме на державному рівні визначаються технологічні пріоритети, яких слід дотримуватися, причому така «дисциплінованість» це й стимулюється фінансово, а досягнуті результати, нові технології переносяться на всі сфери національного господарства.

Характерно, що для Японії, як і для інших країн регіону (Китаю, В'єтнаму та ін.), типовим є визначення загальнодержавних проектів, що має безпосереднє значення як на національному, рівні, так і в діяльності комерційних структур, усіх інститутів.

Не можна не відзначити й дедалі більш виразного формування єдиної інноваційної політики на рівні держав-членів ЄС. Беручи початок від звичайного погодження економічних дій, посилюючись заходами, спрямованими на створення пільгового оподаткування витрат на НДДКР, вироблення спільних критеріїв застосування системи прискорених амортизаційних відрахувань (вони фактично є безпроцентними позиками на придбання новітньої техніки), стимулювання співпраці університетської науки і компаній, що проводять наукоємку продукцію, на формування єдиного антимонопольного законодавства, розвиток дрібного наукоємкого бізнесу, пряме фінансування підприємств для прискорення нововведень в областях новітніх технологій, інноваційна політика Євросоюзу поступово набуває ознак цілісного механізму програмно-цільових регуляторів [5].

Належні людські ресурси і можливості для їх переміщення по Європі мають життєво важливе значення для успішного проведення досліджень і впровадження інновацій. Європейський Союз імпортує практично всі види сировинних матеріалів, потрібних для розвитку промисловості. Його єдиним ресурсом є кваліфікована робоча сила, добре підготовлений науковий і технічний персонал. Європейський Союз чітко заявив про свою мету – створити відкритий і конкурентоспроможний європейський ринок праці для дослідників.

Господарський комплекс ЄС прагне перетворитися в найбільш передову економіку в світі, засновану на знаннях і новітніх технологіях. Саме під ці завдання вибудовується науково-технічна й інноваційна політика ЄС. Сучасна стратегія стимулювання інновацій орієнтована на підвищення ефективності створеного в ЄС єдиного наукового й інноваційного простору, розширення вертикальної і горизонтальної координації інноваційної політики, посилення її регіонального рівня. Другим елементом цієї стратегії є перерозподіл фінансових потоків з метою створення дослідної інфраструктури, розвитку людського капіталу й лібералізації ринку праці для запобігання відтоку кадрів, заохочення європейських і зарубіжних дослідників. Третій елемент, пов'язаний зі стимулюванням комерціалізації результатів досліджень і технологічних розробок, розширенням ринкового попиту на інновації, посиленням зв'язку академічної науки і виробництва. При цьому, в інноваційній

економіці ЄС все більше значення поряд з технологічними нововведеннями отримують організаційні й маркетингові інновації. В інноваційний процес все активніше залучається малий і середній бізнес, але одночасно зростає питома вага масштабних дослідних проектів наднаціонального рівня [2].

Отже, провідні країни світу забезпечують випереджаючий розвиток національних економік завдяки реалізації переваг інноваційної діяльності на засадах взаємодії державних, наукових і бізнесових структур, а також міжнародного науково-технічного співробітництва. Досить важливим при цьому є формування ефективних систем державного управління.

Як один з прикладів інноваційного розвитку економіки заслуговує на увагу досвід Турецької Республіки. Ідея інноваційного розвитку держави знаходить широку підтримку в турецькому суспільстві. Про це свідчить, зокрема, процес створення на базі найбільш потужних місцевих холдингів мережі сучасних приватних університетів, лідером серед яких є столичний університет Бількент. Цей університет активно співпрацює з вищими навчальними закладами та науковими центрами багатьох країн, особливо США, забезпечуючи студентам можливість проходження професійної та мовної практики за кордоном під час навчання.

Усвідомлюючи, що становлення національної науково-технологічної сфери без відповідного людського потенціалу є неможливим, уряд Туреччини реалізує програми спрямовані на підтримку студентів і молодих спеціалістів, а також спеціальну програму повернення на батьківщину провідних вчених турецького походження, які працюють за кордоном у відомих науково-дослідних центрах і університетах США, ЄС та інших розвинених країн.

Розвиток Центру Мармара (м. Гебзе), як основного державного науково-дослідного комплексу Туреччини, є одним із пріоритетних завдань турецького уряду. Наразі до структури комплексу входить 8 науково-дослідних інститутів. На базі центру функціонують вільна економічно-технологічна зона, яка поєднує переваги вільної економічної зони та технопарку, 130 лабораторій, якими щорічно здійснюється близько 50 тисяч різного роду досліджень та аналізів. При цьому, з використанням фінансових ресурсів міжнародних інституцій, зокрема Світового банку, проводиться ретельна сертифікація науково-технологічної продукції. Протягом останніх років Центр отримав основні міжнародні сертифікати, що дозволяє більш ефективно співпрацювати із закордонними замовниками та здійснювати трансфер технологій [3].

Як свідчить досвід розвинутих країн світу, вплив інноваційного фактора на економіку має відбуватися шляхом узгодження інноваційної політики з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, кредитно-грошовою, промисловою та зовнішньоекономічною політикою й за умови поєднання інтересів держави, бізнесу, наукових установ. Характерною тенденцією розвитку провідних країн світу є посилення державної підтримки суб'єктів, що займаються інноваційною діяльністю.

Роль держави в формуванні національної інноваційної системи особливо важлива: вона формує законодавчу базу інноваційної системи, розробляє концепції, стратегії, програми інноваційного розвитку та залучає до їх виконання бізнес-структури і державні підприємства, організації; фінансує значну частину наукових розробок, в першу чергу, фундаментальних. Шляхом утримання та розвитку освітньої системи держава забезпечує відтворення знань, що є основою інноваційного процесу. У розвинених країнах роль держави в регулюванні інноваційної діяльності більш висока ніж у регулюванні звичайної економічної діяльності, що забезпечує високий рівень інноваційного розвитку.

Висновки. Практика економічного розвитку країн – світових лідерів свідчить про необхідність формування та забезпечення розвитку національної інноваційної системи шляхом реалізації системної і послідовної державної політики, спрямованої на активізацію інноваційних процесів, забезпечення технологічного розвитку та оновлення національної економіки.

Отже, основними принципами розвитку національної системи інновацій, на нашу думку, мають стати:

- законодавче регулювання інноваційної діяльності, трансферу технологій, створення сприятливими інноваційного клімату, захист прав інтелектуальної власності;

- визначення довгострокової стратегії технологічного розвитку, інноваційних пріоритетів, прогнозування напрямків і тенденцій інноваційної діяльності економіки регіонів країни;

- розвиток інфраструктури науково-технічної й інноваційної сфери шляхом підтримки наукових і науково-виробничих центрів у сфері високих технологій і створення центрів координації академічної, вузівської і галузевої науки;

- підтримка процесів системного впровадження інновацій у взаємозалежних сферах підприємницької діяльності;

- сприяння участі державних структур у фінансуванні пріоритетних інноваційних програм, забезпечення достатнього фінансування науково-технічних проєктів;

- розвиток комерційних форм взаємодії науки і виробництва з метою комерціалізації науково-технічних розробок, створення принципово нових видів інноваційної продукції;

- об'єднання напрямків інвестиційної діяльності з інноваційними напрямками діяльності;

- забезпечення об'єднання фінансового та інженерного аналізу результативності впровадження нововведень в економіку країни.

- підтримка розвитку міжнародної співпраці України з іншими країнами в інноваційній сфері.

В Україні варто, з урахуванням світового досвіду, застосовувати заходи, які дадуть позитивний економіко-соціальний ефект у вирішенні складних проблем переходу економіки країни на інноваційний шлях розвитку. У нашій країні реалізація інноваційної стратегії можлива за умови здійснення комплексної державної науково-технічної та промислової політики. В цілому, досвід розвинутих країн свідчить, що для здійснення структурних перетворень і технологічної модернізації економіки необхідною умовою є перехід від принципів ринкового прагматизму до використання моделі регульованої ринкової економіки з високою часткою прямого й непрямого державного впливу, що включає в себе розробку ефективної інвестиційно-інноваційної політики, суть якої полягає у виробленні і реалізації пріоритетів, створення механізмів і окремих заходів, що забезпечують формування національної інноваційної системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Багрова І. В. Національна інноваційна система України: характеристика та проблеми становлення / І. В. Багрова, О. Л. Черевко // Вісник ДДФА: Економічні науки. – 2010. – № 2. – С. 81 – 90.
2. Бочарова Н. В. Сучасна стратегія інноваційного розвитку Європейського Союзу / Н. В. Бочарова // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). Т. 2. – С. 43 – 50.
3. Криворучко Н. В. Інноваційний розвиток під час фінансово-економічної кризи 2008 – 2010 років: приклад іноземних держав / Н. В. Криворучко // Вісник Донецького національного університету, Серія В: Економіка і право. Вип. 2. Т. 1. – 2010. – № 2. – С. 192 – 197.

4. Матросова Л. М. Проблеми інноваційного розвитку в контексті зростання конкурентоспроможності економіки України / Л. М. Матросова, О. В. Лященко // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. – 2010. – № 1 (3). – С. 211 – 218.
5. Сьомик В. А. Програмно-цільові засади інвестиційно-інноваційного процесу у відкритих економіках в контексті сучасного НТП / В. А. Сьомик // Вісник Донецького національного університету, Серія В: Економіка і право. Вип. 2. Т. 1. – 2010. – № 2. – С. 192 – 197.
6. Філатов В. М. Значення людського капіталу в забезпеченні інноваційного розвитку України / В. М. Філатов, Л. В. Височіна // Бізнес Інформ. – 2009. – № 12 (2). Т. 2. – С. 92 – 94.
7. Freeman C. The national system of innovation in historical perspective / C. Freeman // Cambridge journal of economic. – 1995. – № 19. – P. 524.
8. Teixeira A. Human capital, trade and long-run productivity. Testing the technological absorption hypothesis for Portuguese economy, 1960-2001 / A. Teixeira, N. Fortuna // FEP Working Papers. – 2006. – 31 p.